

KAPRINAY ZSÓFIA

SZÁSZY ISTVÁN

(1899–1976)¹

I. Életrajz

Szászy István Szászy Béla és *Heinrich* Viola gyermekeként látta meg a napvilágot Budapesten, 1899-ben. Felmenőit tekintve a jogtudósnak elkerülhetetlen volt a tudományos pálya választása. Édesapja, Szászy Béla Kecskeméten volt jogakadémiai tanár, majd az Igazságügyi Minisztérium munkatársaként tevékenyen részt vett a Magánjogi Törvényjavaslat szerkesztési munkáiban az 1920-as években. Édesanyja rokonai közé tartozott *Csengery* Antal történetíró, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, valamint *Heinrich* Gusztáv irodalomtörténész, aki másfél évtizeden keresztül volt a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára (1905–1920).²

Középiskolai évei után 1922-ben szerezte meg jogi doktori oklevelét a budapesti Magyar Királyi Tudományegyetemen. Akkor diplomáciai pályára készült. Párizsban az *Ecole des Sciences Politiques* diplomáciai tagozatán szerzett oklevelet, mely mellett előadásokat hallgatott a Sorbonne jogi karán is. Budapestre visszatérve diplomáciai szakvizsgát tett (1925), majd megszerezte az egységes ügyvédi és bírói oklevelet.

A Külügyminisztérium volt az első munkahelye, de hamarosan átkerült az Igazságügyi Minisztérium nemzetközi jogi osztályára, kezdetben törvényszéki, majd ítélőtábla bírói rangba. Már gyakorló jogászként 1928-ban jelent meg első monográfiája *Az államok közötti utódlás elmélete* címmel, a nemzetközi jog területéről. Ezt követően is számos publikációját ismerhetjük erről a területről, azonban sokkal nagyobb szerepet játszott tudományos munkásságában a nemzetközi magánjog, azon belül is a kollíziós szabályok érvényesülése.

Viszonylag korán nemzetközi elismerést szerzett, miután New Yorkban az *International Law Association* által szervezett konferencián, angol nyelven tartott előadást a külföldi állampolgárok belföldi jogainak védelmének kérdéséről.

1931-ben a budapesti egyetem jogi karán *A magánjog nemzetközi vonásai* című habilitációs dolgozatának megvédését követően nemzetközi magánjog egyetemi magántanárává nevezték ki. Munkássága osztatlan sikert aratott, a korábban még nem igen al-

---

¹ A jogtudós publikációs jegyzéke összegyűjtésre került *Karlócai* János által, amikor halálakor megemlékezett Szászy Istvánról. KARLÓCAI 1976, 929–935. pp. Ugyanezt megtette *Burián* László, egyetemi tanár is, amikor feldolgozta Szászy István életét. BURIÁN 2001, 149–168. pp.

² KARLÓCAI 1976, 129. p.

kalmazott összehasonlító jogi módszer alkalmazásának köszönhetően. Rendkívül termékeny szerző volt, minden évben tucatnyi tanulmányt jelentetett meg, főleg nemzetközi magánjog, és nemzetközi jog területén. Tudományos munkássága mellett napilapok számára is publikált az általa művelt jogtudomány területéhez kapcsolódó gyakorlati kérdésekről.³ Nagy figyelemmel kísérte a legújabb magyar és külföldi irodalmat egyaránt, melyre megjelent recenzióinak rendkívül nagy számából következtethetünk.

Az igazságügy-minisztérium tisztviselőjeként részt vett a magyar-brit jogsegélyegyezmény kidolgozásában a harmincas évek közepén.⁴ Ebben az időszakban alakult ki baráti kapcsolata a bécsi nemzetközi közjog és magánjog kitűnő művelőjével, *Verdross* professzorral.

Szászy professzor életében az 1938-as év hozott jelentős változást. 1937-ben a függetlenné vált egyiptomi kormány felkérte, hogy legyen tagja a Nemzetközi Vegyes Bíróságnak, diplomata rangban. Ebben a minőségben négy éven át teljesített szolgálatot Masurahban, ahol egyiptomi és külföldi állampolgárok, valamint külföldi állampolgárok egymás közötti pereiben hozott döntéseket. Bírői munkássága mellett részt vállalt az egyiptomi polgári törvénykönyv kodifikációjában, 1940-ben Edouard *Lambert* francia professzorral együtt megbízást kapott az egyiptomi polgári törvénykönyv tervezetének kidolgozására. A tervezet 1941-ben készült el, melynek általános részét, valamint nemzetközi és időközi magánjogot tartalmazó részét *Szászy* István készítette.⁵ Egyiptomi küldetésének a második világháború vetett véget, 1941-ben.

Távollétében, 1940-ben rendkívüli egyetemi tanárrá nevezték ki. A kolozsvári egyetemet az 1919. évet követően átszervezték, és ideiglenesen Budapesten majd Szegeden működött. A 20 éves kitérőt követően 1940-ben kezdődött meg az egyetem újjászervezése Kolozsváron. Ekkor számos fiatal tudóst, és elismert professzort neveztek ki Kolozsvárra, ahol *Szászy* 1942–1945 között magánjogot oktatott az egyetem Jog- és Államtudományi Karán. 1944 őszén az erdélyi összeomlás vetett véget a kolozsvári éveknek.

Az oktatók nagy része Budapesten, és Szegeden folytatta tovább tudományos tevékenységét. *Szászy* István 1945-től Budapesten tevékenykedett tovább egyetemi tanárként, ahol az összehasonlító magánjog és a nemzetközi magánjog professzorává nevezték ki a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi Karára. Az egyetemen a háború előtt és alatt két, a jogtudományi életet meghatározó, és jelentősen befolyásoló egyetemi tanár adott elő magánjogot, *Kolosváry* Bálint és *Szladits* Károly. Ezt követően *Nizsalovszky* Endre vette át a magánjog oktatását, 1943-ban.⁶ Ekkor két magánjogi tanszék működött az egyetemen, melyhez 1945-ben csatlakozott harmadikként az Összehasonlító és Nemzetközi Magánjogi Tanszék, mely 1947-ben az Intézet elnevezést vette fel. Az egyik magánjogi tanszék vezetését *Kolosváry* professzor nyugalmazása után *Szászy* István vette át. Az ő működése alatt tevékenykedett tanársegédként *Asztalos* László, a későbbi nemzedék kiváló polgári jogi professzora, aki a következőképpen vélekedett egykori tanáráról: „*Szászy* István bizonyos mértékig új szint jelentett a magánjog oktatásában. Elsősorban nemzetközi magánjoggal és összehasonlító magánjoggal foglalkozott. Ennek

³ BURIÁN 2001, 151. p.

⁴ SZÁSZY 1935, 898–407. pp.

⁵ BURIÁN 2001, 153. p.

⁶ Uo. 158. p.

következtében sokkal szélesebbre nyitotta a német dogmatikára visszaszorult magyar civilisztika előtt a nyugati, főleg angolszász és francia, valamint a keleti, és az általa „orosznak” nevezett magánjog ismeretét. [...] Jogösszehasonlító tevékenysége, mely a Szladits iskola hagyományain alapult, s a felszabadulás előtt haladónak volt tekinthető, a felszabadulás után már nem mindig elégitette ki a szükségleteket. A különböző társadalmi rendszerek joga közötti lényeges különbségek megmutatására már kevésbé terjedt ki a figyelme. [...] Ennél sokkal jelentősebbnek kell tartani – különösen az utóbbi években – újjáéledt nemzetközi magánjogi munkásságát.”⁷

1945 után az a megtiszteltetés érte Szászyt, hogy a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választották.

Az igazságügyi miniszter felkérésére dolgozta ki 1945-ben a Nemzetközi Magánjogi Törvénytervezet hazánkban, melyet 1948-ban tett közzé. A törvénytervezetben megfogalmazott alapelveket már 1938-ban szinte szó szerint kifejtette.⁸ A javaslat általános indokolásának bevezetőjében egyebek mellett a következőket fogalmazza meg: „A Tervezet igyekszik a lehetőségekhez képest rövid lenni, mert csak az alapelvek kodifikálására törekszik és a részletekbe menő szabályozást mellőzi. Mégis részletesebb a [...] hasonló külföldi törvényeknél, aminek az a magyarázata, hogy a külföldi törvények annak a feladatuknak, hogy a bíróságoknak útmutatóul szolgáljanak a nemzetközi vonatkozású jogviszonyok elbírálásánál, csak részben tudnak megfelelni, mert számos olyan elvi jelentőségű kérdést nem döntöttek el, amelyeknek eldöntése a törvényhozónak, és nem a bíróságoknak a hatáskörébe tartozik.”⁹ A tervezet összesen 129 szakaszból állt, és korának megfelelően magas színvonalon szabályozta a nemzetközi magánjogot. Politikai okai voltak annak, hogy nem lett elfogadott törvény. Szászy professzor egyébként híve volt a rövid jogszabályoknak. *Werböczy Tripartitum*áról tartott előadásában kifejtette, hogy a jogász sokkal könnyebben tud eligazodni akkor, ha rövid, tömör jogszabályokat adunk a kezébe. A Code Civil sohasem hódította volna meg a fél világot, ha nem lett volna olyan, rövid, áttekinthető, könnyen érhető, és használható törvény. Ez volt az oka annak, hogy több mint száz éven át fennmaradt Belgiumban, Luxemburgban, Lengyelországban, a Rajna bal partján fekvő német területeken, valamint Badenben.¹⁰

Kijelenthető, hogy nem marxista alapon művelte a jogtudományt, inkább a nyugati rendszereket helyezte előtérbe.¹¹ Polgári szemléletmódja miatt csak idő kérdése volt, hogy a kommunista hatalomátvételt követően meddig engedik egyetemi tanári pályafutását. Az 1948-ban megkezdődött „oktatási reform” következtében heti húsz órát kitevő oktatási tevékenysége heti nyolc órára szorult. Az első évfolyamon heti négy órában adta elő a „Magánjog alapintézménye” című tárgyat. Az első nyugdíjazási hullám 1949-ben még elkerülte, a következő évben azonban már őt is nyugalmazták, megtarthatta azonban akadémiai tagságát. Ezzel egy időben a magánjog elnevezés is megszűnt. A már említett „A magyar magánjog alapintézményei”¹² című előadását tanítványai, *Asztalos* László, és *Tiba* István

⁷ ASZTALOS 1973, 23–24. pp.

⁸ SZÁSZY 1938.

⁹ SZÁSZY 1947, 348. p.

¹⁰ SZÁSZY 1941, 88. p.

¹¹ BURIÁN 2001, 158. p.

¹² ASZTALOS – TIBA 1949.

jegyezték le. Iskolateremtő munkássága e közvetlen tanítványain kívül is érezte hatását, mely körbe tartozott *Lontai* Endre, és *Novotni* Zoltán is.

Nyugdíjazását követően az ötvenes évek elején Szászy Istvánnak elsősorban megélhetés után kellett néznie. Ebben nyújtott neki segítséget *Réczei* László, a Közgazdasági Egyetem nemzetközi magánjogi professzora, aki szakfordítói munkát szerzett neki, és így sikerült átvészelnie a következő évtizedet. A hatvanas évek elején kezdődő politikai enyhülés és a nemzetközi kapcsolatok fejlődése lehetőséget adott arra, hogy újra visszatérjen a tudományos élethez. Felismerte, hogy publikációs tevékenységét csak akkor folytathatja zavartalanul, ha alkalmazkodik az akkori uralkodó nézet elvárásaihoz. Ez jól látszik az 1963-ban megjelent *Nemzetközi polgári eljárásjog*¹³ című monográfiájának előszavában: „*A szocialista összehasonlító jogi módszer nem elégszik meg az egyes jogintézményeknek és jogi kérdéseknek a különféle államokban érvényben lévő tételek jogszabályoknak egyszerű egymás mellé helyezésével, a hasonlóságok és az eltérések egyszerű regisztrálásával, hanem feltárja az eltérések és hasonlóságok társadalmi, történeti, gazdasági és ideológiai okait, rámutat a jogintézmények osztálytartalmára és még a hasonlóságok és azonosságok mellett is mutatkozó eltérő rendeltetésükre.*” Annak ellenére, hogy szavaiban érződik a szocialista hatás, tudományos színvonala tagadhatatlan. Bizonyítja ezt az a tény, hogy könyvét nem sokkal később angol nyelvre is lefordították,¹⁴ amelyről mind a hazai, mind a nemzetközi sajtó elismerően írt. Ez a mű a nemzetközi polgári eljárásjog területén azóta is alapmunkának tekinthető.¹⁵

Ezzel nemzetközi karrierje újraéledt. Az *Institut de Droit International* 1963-ban levelező tagjává választotta, két évvel később pedig rendes tagságot nyert.¹⁶ 1964-ben ismét meghívták a hágai *Nemzetközi Jogi Akadémiára*, ahol a szocialista országok nemzetközi magánjogának fejlődéséről tartott előadássorozatot.

Szászy István jelentős szerepet játszott az 1970-ben a nemzetközi jogi intézet Zágrábban megrendezésre kerülő kongresszusán elfogadott határozatok meghozatalában. Vezető témafelelőse volt a nemzetközi munkajog kérdéskörét megvitató csoportnak.¹⁷

1973-ban újabb előadássorozat megtartását vállalta Hágában a fejlődő országok interperszonális kollízióiról. Utolsó külföldi útja Olaszországba vezetett, Bariban, az egyetemen rendezett nemzetközi konferencián tartott előadást, a fejlődő országok nemzetközi magánjogának jogegységesítéséről.¹⁸

Élete utolsó napjáig alkotott, melynek egy tragikus baleset vetett véget. „Az MJSZ Nemzetközi Magánjogi Szakosztálya 1976. március 23-ra hirdette meg a 192. vitaülését a következő napirenddel: Dr. Szászy István: *A munkáltató kötelezettségeinek szabályozása a szocialista és tőkés nemzetközi magánjogban.*

A kezdés kitűzött időpontjában a 25 főnyi, az előadó személye és a téma iránt érdeklődő lelkes hallgatóság együtt volt és várt [...]. Ami még soha nem fordult elő, nem érkezett meg az előadó, és vagy negyedórás feszültség után telefonértesítés jött: Szászy professzort

¹³ SZÁSZY 1963.

¹⁴ SZÁSZY 1967.

¹⁵ BURIÁN 2001, 161. p.

¹⁶ Uo. 161. p.

¹⁷ Uo. 163. p.

¹⁸ Uo. 164. p.

a déli órákban közlekedési baleset érte, kórházba szállították. A betegség elhatalmasodott, nem várt komplikációk léptek fel, és a gyilkos kór 3 héttel később úrrá lett a nagybetegen.

Szászy István akadémikus halálával a magyar nemzetközi magánjog tudományának világszerte ismert egyik legkitűnőbb művelője távozott tragikus módon és hivatásának áldozva az élők sorából. Barátai és tisztelői alig másfél éve köszöntötték 75. születésnapján 1974 decemberében, melyet jó egészségben, testi és szellemi alkotóerejének teljében élt meg.¹⁹

II. Tudományos munkásság

Ha életrajzát elolvassuk, már abból is következtethető, hogy rendkívül termékeny szerzőről van szó. Azt is megállapíthatjuk, hogy nem csak a hazai jogtudomány területén, de nemzetközileg is elismert professzorról emlékezhetünk Szászy István személyében. Recenziói számából pedig kitűnik, hogy nagy érdeklődést mutatott mások művének megismerése iránt.

Elsősorban a nemzetközi magánjog területén alkotott, amellyel kapcsolatban ki lehet jelenteni, hogy ő tette nemzetközi hírűvé a magyar nemzetközi magánjogot. Síkra szállt az összehasonlító jogtudomány önálló jogágként való elfogadásáért, és kutatásaival bebizonyította, hogy ezt a területet is lehet magas színvonalon művelni, amely hasznos lehet a tudomány és a gyakorlat számára egyaránt. Mint magánjogász is maradandó életművet hagyott az utókorra.²⁰

Első monográfiája a nemzetközi közjog területéről került ki 1928-ban *Az államok közötti utódlás elmélete*²¹ címmel. Több alkalommal publikált még erről a területről,²² de foglalkoztatta a szerződéses okiratok jogi természeté,²³ az országgyűlések szerepe a nemzetközi szerződések kötésénél,²⁴ valamint a trianoni szerződés revíziója nemzetközi jogi szempontból.²⁵

A nemzetközi magánjog területén *A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban*²⁶ című munkája 1929-ben jelent meg. A felek jogválasztását anyagi jogi jellegűnek tekintette a nemzetközi magánjogban, azaz a feleket kötik a jogválasztás hiányában egyébként irányadó kötelező jellegű szabályok. Ehhez a témához kapcsolódik az 1930-ban megjelent *Az alkalmazandó jog meghatározása a nemzetközi vételi szerződéseknél*. Habilitációs dolgozatát is nemzetközi magánjogi témából merítette, *A magánjog nemzetközi vonásai* címmel, melyet követően – mint már említettem – egyetemi magántanárrá nevezték ki.

¹⁹ KARLÓCAI 1979, 929. p.

²⁰ BURIÁN 2001, 164. p.

²¹ SZÁSZY 1928.

²² SZÁSZY 1925.

²³ SZÁSZY 1932.

²⁴ SZÁSZY 1932a, 1–80. pp.

²⁵ SZÁSZY 1933.

²⁶ SZÁSZY 1929.

Emellett nemzetközi perjoggal is foglalkozott, így a perköltség és illeték biztosításával,²⁷ a magyar bíróságok külföldi hatóságok megkeresésével jogsegély céljából,²⁸ a váltótörvények összeütkezéséről szóló új genfi egyezményrel – mely német nyelven is megjelent –,²⁹ valamint a külföldi választottbírósi ítéletek magyarországi alkalmazhatóságával és érvényesítésével.³⁰

A *Grotius Society* 1934-ben előadás tartására hívta Szász Istvánt, ahol az amerikai és angol joggyakorlatot vizsgálta az akarati autonómia érvényesülése szempontjából, összehasonlító jogi módszerrel.³¹ Ezt követően meghívást kapott Hágába, az *Academie de Droit International*-ra, ahol előadásorozatot tartott az időközi jogszabály-összeütkezésekről. Itt fogalmazta meg a visszaható erővel kapcsolatos álláspontját, amely meghatározó volt a nemzetközi és hazai szakirodalomban egyaránt.³²

Részletesen tanulmányozta a külföldi bíróságok határozatainak Magyarországon történő elismerését és alkalmazását. Felismerte, hogy a nemzetközi magánjog csakis akkor lehet harmonikus, ha az egyes bíróságok határozatai külföldön is érvényesíthetők.

1938-ban jelent meg a *Nemzetközi magánjog* című műve, mely a nemzetközi magánjogi elmélet és gyakorlat legteljesebb magyar összefoglalása volt. E könyvében is megfogalmazza az összehasonlító jognak, mint tudománynak a szükségességét nem csak a nemzetközi magánjog, hanem a belső jogok területén is. Könyvét egyaránt szánta a jogtudománynak és a jogalkalmazásnak. Részletesen foglalkozik a magyar bírói ítéletekkel abból a szempontból, hogy milyen hatással van rájuk a nemzetközi magánjog, tapasztalható-e ilyen irányban fejlődés. Egyértelműen megfogalmazza egy magyar nemzetközi magánjogi törvény hiányát, és sürgeti a jogszabály bevezetését, tekintettel arra, hogy a bíróságoknak határozott útmutatásra van szükségük ahhoz, hogy a külföldi jogot helyesen tudják értelmezni és alkalmazni.³³ Másik két fontos nemzetközi jogi munkája a harmincas évek végéről maradt ránk, a *Magyar Nemzetközi Magánjog*³⁴ és a *Magyar időközi magánjog* címmel.

Egyiptomi évek után következtek a kolozsvári évek. Ebben az időben foglalkozott a magyar magánjog Erdélyre történő kiterjesztésével, és az öröklési jog egységesítésének problémájával. Ekkor jelent meg az egyetem előadásait összefoglaló *A kötelmi jog általános tanai*³⁵ című könyve. Egyetemi előadásaiból sem hagyta ki az általa oly fontosnak tartott összehasonlító módszer alkalmazását. Az előszóban felhívta erre az olvasó figyelmét. „A magyar egyetemeken évtizedek óta előadják a magyar magánjog mellett az osztrák magánjogot is [...]. Ennek nem csupán az az oka, hogy az osztrák polgári törvénykönyv Magyarország egyes részein a legutóbbi időig hatályban volt, hanem az is, hogy szükséges volt a szokásjogi szabályokból álló magyar magánjog alapelveit egy kodifikált jogrendszerrel összehasonlítani. Az összehasonlító módszer alkalmazásának nagy

²⁷ SZÁSZY 1932b.

²⁸ SZÁSZY 1932c.

²⁹ SZÁSZY 1933.

³⁰ SZÁSZY 1934.

³¹ SZÁSZY 1934a, 156–178. pp.

³² KARLÓCAI 1979, 930. p.

³³ SZÁSZY 1938.

³⁴ SZÁSZY 1941, 347–476. pp. 477–502. pp.

³⁵ SZÁSZY 1943. Előszó.

*jelentőségét ma már mindenütt elismerik, és számos külföldi egyetemen az összehasonlító magánjog a nemzetközi magánjoggal együtt önálló vizsgatárgyként szerepel.*³⁶ Nem csak az osztrák joggal való összehasonlítást tekintette nélkülözhetetlennek, hanem a magánjog alapelveinek összehasonlítását is más külföldi jogrendszerekkel. Ez már a könyv bevezetésében megmutatkozik. A modern kötelmi jogi rendszereket hét fő csoportba sorolta: germán-római, latin, svájci, angolszász, germán-skandináv, szláv-bizánci, és a muzulmán jogcsaládokba.³⁷ A magyar magánjog egyik jogcsaládba sem sorolható, fejlődését leginkább az angol joghoz hasonlította.³⁸ A kötelmi jog szabályainak fejtegetése során mindvégig kitér az Mtj. szabályaira, és rámutat arra, hogy melyik szabály nem ment még át a gyakorlatba. Ennek magyarázata, hogy az akkori bírói gyakorlat az Mtj. rendelkezései közül éppen a kötelmi jogi szabályokat vette át a legerőteljesebben.³⁹

Szászy a kötelmeket legtágabb szempont szerint a következőképpen osztályozta: nem polarizált követelésekre és polarizált követelésekre szétválasztva azokat. *„A nem polarizált, egypólusú követelési jogok a már meglévő élethelyzeteket védik, a forgalom biztos alapjainak, az élet statikájának őrei, és biztos védelmezői.*”⁴⁰ A követelés szempontjából nézve a kötelezett oldalán nem polarizált jogviszonyokról van szó, nevezetesen, mindenki, aki a követelési jogot megsérti, nem tevéssé, negatív magatartásra kötelezett. Ide tartoznak a dologi jogok, személyi és családi jogok, eszmei javakon fennálló jogok, kizárólagos iparjogosi tványok, kisebb haszonvételek, vadászati és halászati jogok, bányajogok.⁴¹ Polarizált követelések a relatív, viszonylagos jogviszonyok, amelyek mindkét oldalon polarizáltak, és megjelenik a követelés-kötelezettség viszonya. Ezeket személyi (személyi jellegű családi jogok), és vagyoni érdekű (kötelmi követelések, vagyoni jellegű családi jogok, csonka kötelmek, és egyéb vagyoni érdekű polarizált követelések) polarizált követelésekbe sorolta.⁴²

A kötelem fogalmának meghatározása során *Grosschmid* elméletét veszi alapul, és különbséget tesz szervezeti és mibenléti fogalom között. Szervezeti fogalom alatt a kikényszeríthetőséget érti, a kötelemnek azt a jellegzetességét, hogy a kötelemben szereplő egyik alany a másikat valamilyen magatartás kifejtésére, vagy éppen attól való tartózkodásra szoríthatja. Álláspontja szerint a kötelem mibenléti fogalmát nem lehet egy definíció alatt meghatározni, mert ennek fel kell ölelnie a kötelem minden joghatását. *„A kötelem a hitelező szempontjából tekintve követelés, az adós szempontjából tekintve tartozás, kötelezettség. A kötelem fogalma két korrelatív jogi helyzetet: a hitelező követelését és az adós tartozását, kötelezettségét fogalmi egységbe foglalja össze.*”⁴³ A *Magyar Magánjog Alapintézményeiben* sokkal lényegretörőbb megfogalmazást ad a kötelemre, amelyet azonosítani lehet a mai kötelmi jogi tanításban átadott fogalommal is. Eszerint a kötelem minimum két előre meghatározott személy között fennálló, polarizált jogviszony, amelynek alapján a jogosult meghatározott magatartást követelhet a kötele-

³⁶ Uo.

³⁷ Uo. 1. p.

³⁸ Uo. 6. p.

³⁹ Uo. 6. p.

⁴⁰ SZÁSZY 1949, 124. p.

⁴¹ Uo. 124–160. pp.

⁴² Uo. 160–215. pp.

⁴³ SZÁSZY 1943, 13. p.

zettől, és e magatartásnak tanúsítására bírói úton, végrehajtás útján, vagy esetleg bíróságon kívüli úton is érvényt szerezhet magának.⁴⁴ A kötelemtől eltérő intézményként tekintni a kötelmi viszonyt, mely szűkebb értelemben jelenti az egyes követelést, és annak megfelelő kötelezettséget, tágabb értelemben pedig azt az alapjogviszonyt, amelyből különböző kötelmi követelések és kötelezettségek keletkeznek. Példaként hozza fel az előbbire a bérlő jogát a bérlemény használatára, illetve a bérbeadó kötelezettségét ennek megfelelően, utóbbira pedig a bérleti jogviszonyt valamennyi jogokkal, és kötelezettségekkel. A két fogalom között azért kell élesen különbséget tenni, mert eltérő lehet keletkezésük időpontja, az átruházhatóságra vonatkozó szabályozás, valamint különböző tények következtében szűnhetnek meg, különböző időpontokban.⁴⁵ Szász István a grosschmidi gondolatot követi a kötelelem elemeinek felleltározása során is. A kötelelem legfontosabb tartalmi eleme Szásznál is az adóst terhelő szolgáltatási kötelezettség, de a kötelemet azon joghatások összessége írja le, amelyek magából a jogviszonyból keletkeznek.⁴⁶ A kötelezett (fő-)szolgáltatási kényszere mellett, ahhoz tapadva mellék- és segéd szolgáltatások tartoznak a kötelelem „belsejébe”. A mellékszolgáltatások – Szász példájával az, hogy a szabó, akinél a ruhát megrendeljük, méretet vesz – a kötelezettnek a teljesítést kísérő önálló – bíróilag önállóan nem érvényesíthető – mellékkötelezettségei, a segéd szolgáltatások pedig a kötelezett teljesítéstől független védőkötelezettségei, mint például az eladott áru megőrzése, biztosítása, ezzel kapcsolatos kármegelőzési tevékenységek kifejtése. „A mellékszolgáltatások a főszolgáltatásra vonatkozó szabályok uralma alatt állanak. Az önálló segéd szolgáltatás ezzel szemben nem áll a főszolgáltatásra vonatkozó szabályok, hanem önálló elvek uralma alatt.”⁴⁷

Szász István a jogügyletek fajain belül egyoldalú és kétoldalú, konszenzuális és reál, heteronóm és autonóm, élők közötti és halál esetére szóló, címzett és nem címzett, rendelkező és jogi kötöttséget létesítő ügylettípusokat konkretizált.⁴⁸ Érdekességnek mondható, hogy nem csak a jogügyletek között tett különbséget aszerint, hogy egyoldalú, vagy kétoldalú, hanem a szerződések között is. Az ő felfogásában létezett egyoldalú szerződés is, méghozzá azok a szerződések, amelyek az egyik felet csak jogosítják, a másikat pedig csak kötelezik.⁴⁹ A konszenzuál- és reálszerződések fogalmát nem értelmezte másképp a mai elfogadott fogalomnál. Heteronóm ügylet alatt értette azokat a jogügyleteket, melyeknek tartalmát jogszabály határozza meg (házasság), az autonóm ügyletét pedig a felek maguk határozzák meg (bérlet). A rendelkező és jogi kötöttséget létesítő ügylettípusokat a következőképpen fogalmazta meg: „A rendelkező ügylet közvetlenül szünteti meg, ruház át vagy terhel meg egy fennálló jogot [...], jogi kötöttséget létesítő ügylet viszont csak kötöttséget alapít valamely jog megszüntetésére, átruházására, megterhelésére vagy valamely egyéb szolgáltatásra.”⁵⁰

Szász István tanítása szerint a kötelmek fakadhattak jogügyletből, és nem jogügyletből. Ilyen jogügyleten kívül más tények közé sorolta a jogellenes vétlen kártételekből,

⁴⁴ SZÁSZY 1949, 162. p.

⁴⁵ SZÁSZY 1943, 13. p.

⁴⁶ Uo. 17. p.

⁴⁷ Uo. 50. p.

⁴⁸ SZÁSZY 1949, 76–78. pp.

⁴⁹ Uo. 77. p.

⁵⁰ Uo. 78. p.

az alaptalan gazdagodásból, a szerződészerű tényállásokból és a bizonyos állapotokból eredő kötelmeket.⁵¹

A jogellenes magatartás egyik esete a magánjogi tiltott cselekmény, a másik a jogellenes vétkes magatartás. A magánjogi tiltott cselekmény fogalmi kellékei a jogellenesség, vétkesség, idegen alanyi jog megsértése, kár bekövetkezése valamint okozati összefüggés a kár és a jogellenes magatartás között. Tekintettel arra, hogy a mai szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályaitól csak egy elem, a vétkesség tér el, ezt szeretném részletesebben kifejteni. A vétkesség fogalmát a magánjogban egyenlőnek tekintette a büntetőjogban használt vétkesség fogalommal. Ennek megfelelően a jogellenes magatartás eredménye a károkozó akarataira vezethető vissza. „A vétkesség tehát olyan akarati fogvatékosság, amelynél fogva a magatartás tanusítóját a jogellenes eredmény következményeiért felelőssé lehet tenni.”⁵² Meghatározza a különbséget szándékos és gondatlan magatartás között, azonban a felelősségre vonás szempontjából ennek nincs jelentősége, hiszen mindkettőt a vétkes magatartások csoportjába sorolja, hiszen az akart jogellenes magatartás és a kár között fennáll az okozati összefüggés függetlenül attól, hogy a károkozó akarata kiterjedt-e a károkozásra, vagy csak látható lehetséges bekövetkezését, és abba belenyugodott. A vétkességtől megkülönbözteti a rosszhiszeműséget. Az első egy akarati mozzanat, míg a második egy tudati állapot. Jogkövetkezmény szempontjából is különbséget kell tenni, hiszen a vétkes magatartás felelősséget von maga után, míg a rosszhiszeműség előnytől foszt meg.⁵³

A kötelmi jog általános tanairól felvetett elméletei és tanításai a mai jogrendszerben is megállják helyüket, és olvasása közben számos ébresztő gondolatot vet fel.

Annak ellenére, hogy érdeklődése inkább a nyugat irányába fordult, a II. világháborút követően, mint mindenkire, Szászra is hatással volt a szovjet rendszer. A *Szovjetunió magánjogi alapelvei* című munkája közvetlenül a háború után jelent meg. 1946 évből meg kell említeni kiváló összehasonlító jogi munkáját *A Magyar Magánjog Általános Része különös tekintettel a külföldi magánjogi jogrendszerekre*⁵⁴ címmel. Előszavában itt is megjelenik az előbb említett jogösszehasonlító módszer fontossága, valamint az alapintézmények összehasonlítása, nem csak az osztrák és német jogrendszerekkel, hanem a latin, orosz és muzulmán népek jogrendszereivel egyaránt.

Az európai népi demokráciák nemzetközi magánjogáról írt egy kötetet, melyben nyolc európai szocialista ország nemzetközi magánjogi gyakorlatát ismertette kötelmi, családjogi és öröklésjogi vonatkozásban.⁵⁵ Ezt követte 1963-ban – a már korábban említett – *Nemzetközi polgári eljárásjog* címmel megjelent műve.

A hatvanas évek közepén újra középpontba került a nemzetközi magánjogi kodifikáció szükségessége. A Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetében készült első kodifikációs tervezetben, valamint az új nemzetközi magánjogi törvény⁵⁶ megalkotása során is sokat átvettek a Szász István által elkészített törvénytervezet szövegéből, valamint munkásságából. A törvénytervezetben hivatkoznak egyrészt

⁵¹ SZÁSZY 1943, 134. p.

⁵² Uo. 138. p

⁵³ Uo. 139. p

⁵⁴ SZÁSZY 1947.

⁵⁵ SZÁSZY 1962.

⁵⁶ A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény.

Szászy István *renvoi* elvvel kapcsolatos álláspontjára, aki azt elutasította, melyet azzal indokolt, hogy a *renvoi* elvének elfogadása, sem elméleti, sem gyakorlati szempontokkal nem indokolható. A törvényhozás során is igazat adtak ennek az elgondolásnak.⁵⁷ A dologi jogi részben a *lex rei sitae* kapcsolódva a főszabály valamennyi dologra nézve, kivételekkel szűken meghatározva. A dolgok fekvésének a joga a jogszerzés, megszünés, vagy változás időpontjához kapcsolódik, ezért a szabályok a fekvés jogát egy adott időponthoz kötik. A kollíziós norma így az adott tény, adott időponthoz rendeli, és a kapcsolás ehhez az időponthoz rögzített. Szászy szerint, a *lex rei sitae* elve az ideiglenes törvénykezési szabályok óta él hazánkban.⁵⁸ Az úton lévő dologra számos nemzetközi magánjogi törvény fogalmaz meg kivételt a főszabály alól. Itt említi meg a koncepció Szászy tervezetét, amely külön utal arra az esetre, ha fuvarlevél, vagy más értékpapír kerül kiállításra, ebben az esetben ezt a tény is figyelembe kell venni. A koncepció mindezekre tekintettel az úton lévő dolog vonatkozásában a rendeltetési hely államának szabályozását fogadja el. Az elbirtoklásra vonatkozó kollíziós szabály kapcsán szintén figyelembe vette a koncepció Szászy István tervezetét, melyben külön szerepel az elbirtoklás, amire azon állam jogát rendeli alkalmazni, amelyben az elbirtoklási idő elteltkor a dolog megtalálható. A jogszerző azonban azon állam jogára is hivatkozhat, amelyben az elbirtoklás elkezdődött.⁵⁹

Az 1969. évben elkészült tervezet megalkotásában is részt vett. Sokadik alkalommal hívta fel a figyelmet a kodifikáció szükségességére a nemzetközi magánjog, munkajog és polgári eljárásjog területén.⁶⁰

Élete vége felé az amerikai nemzetközi magánjog fejlődésének bemutatása útján ismertette meg a *lex fori* elméletét.⁶¹ 1968-ban először angolul, majd egy évvel később magyarul jelent meg nemzetközi munkajogról írt könyve. Ezt követő években külföldi publikációiról számolhatunk be, teljesen eltérő tartalommal: így a szerződések tartalmának bírói döntéssel történő megállapításáról, a nemzetközi peres eljárásban jelen lévő viszonyosságról, külföldi választottbírói ítéletek elismeréséről, alkalmazásáról, etc.

Még a hetvenes években is volt ereje nagyobb terjedelmű munkára, ekkor írta meg a *Jogszabályösszeütközések* című könyvét. Egyiptomi évei természetesen befolyásolták, hiszen nagy érdeklődést mutatott az arab világ, a muzulmán jog iránt. Ezt nem csak könyveinek előszavaiban hangsúlyozta, hanem folytatta egyiptomi évei alatt megkezdett kutatásait. Érdeklődése középpontjában a személyközi jogszabály-összeütközések álltak. Kutatásait folytatva feldolgozta és rendszerezte a közel- és közép-keleti országok jogrendszereiben fellelhető kollíziós jogi sajátosságokat.

Olaszországból hazatérve a nemzetközi büntetőjog területén elkezdett kutatásait folytatta, és önálló monográfiának megírását tervezte. Ez a munkája azonban már csak kéziratként maradt az utókorra.⁶²

Többen Szászy István hatására köteleződtek el a nemzetközi magánjog tudományága mellett, így Boytha György, Kussbach Erik, és Bánrévy Gábor. Bánrévy így emlékezik

⁵⁷ Az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciója 9. p.

⁵⁸ Uo. 48. p.

⁵⁹ Uo. 49. p.

⁶⁰ SZÁSZY 1967, 175–207. pp.

⁶¹ Uo.

⁶² BURIÁN 2001, 164. p.

tanárára: „[...] nekem rögtön egyetemi éveim elején szerencsém volt néhány évet Szászy István intézetében eltölteni. Tőle kaptam az indíttatást, hogy nemzetközi magánjoggal foglalkozzam s így – azt hiszem, nagyon is érthető módon – számomra azt jelentette a »nemzetközi magánjog«, ahogyan azt ő fogta fel és fogalmazta meg, már a '40-es évek végén, az '50-es évek legelején.

Szászynak rendkívüli érzéke volt a rendszerben való gondolkodás, sőt – mondhatnám úgy is – a rendszer-teremtés iránt! Úgy vélem, elsősorban ennek volt köszönhető, hogy megkísérelte oly módon kibővíteni magának a nemzetközi magánjognak a fogalmát, hogy abba beleférjenek a kollíziósjogi normák mellett a nemzetközi magánjogi jogviszonyokat közvetlen jogrendezés útján megoldó, anyagi jogi szabályok is. Így született meg a nemzetközi magánjognak Szászy által megalkotott definíciója, amely szerint a nemzetközi magánjog »[...] a nemzetközi jogszabály-összeütközéseket vagy közvetlenül jogrendező jogszabályok [...] útján szabályozza vagy közvetve jogrendező jogszabályok, kollíziós normák útján.«⁶³

1941-ben, *Werbőczy* halálának 400 éves évfordulóján tartott előadásán azt a kérdést tette fel, hogy mi fog kialakulni ebből a nagy küzdelemből, amelyben nagy erők vívják egymással harcukat? Milyen világ fog kialakulni? Jóslata szerint a szabadság elvén alapuló liberalizmus koncessziókat fog tenni az állami gazdálkodásnak, a szabadság elve a szociális egyensúly elvének, az ingó gazdálkodás pedig az ingatlangazdálkodásnak.⁶⁴ Jóslata beigazolódtott, azonban korábban említett tragikus balesete miatt a szocialista rendszer bukását már nem élhette meg,

Szintén ezen előadás alkalmával hallhatták tőle Herakleitosz filozófust idézve, hogy a világon minden alá van vetve az örök változás törvényének, eszmék születnek és halnak meg, és azt, aminek ma nagy értéke van, a későbbi kor már értéktelennek tekinti. „*Mégis vannak ebben az örökös változásban és mozgásban szilárd, fix pontok is. Vannak értékek, amelyek mindenütt és minden korban értékek maradnak, amelyeknek jelentőségét nem szünteti meg az idő.*”⁶⁵ Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Szászy István munkássága is ezek közé az örök értékek közé tartozik.

III. Fontosabb művei

Az államok közötti utódlás elmélete. Grill Károly Kiadó. Budapest, 1928.

Les Finances des Etats européens depuis de la guerre. Hongrie. Revue des Sciences Politiques. XLVIII: kötet 1925.

A diplomácia története 1878–1914-ig. Nemzeti Ujság 1925. évkönyve.

A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban. Tébe Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1929.

A szerződési okiratok jogi természete a nemzetközi jogban. Jogállam 1932. XXXI. évfolyam 3-4. füzet. 93–98. pp. [SZÁSZY 1932]

⁶³ BÁNRÉVY 1. p.

⁶⁴ SZÁSZY 1941a, 120. p.

⁶⁵ Uo. 85. p.

Az Országgyűlés szerepe a nemzetközi szerződések kötésénél a magyar közjog szerint. Magyar Jogászegyleti Értekezések, XXIV. kötet. Budapest, 1932. 1–80. pp. [SZÁSZY 1932a]

A perköltség és ítéleti illeték biztosítása a magyar nemzetközi perjogban. Polgári jog 1932. VIII. évfolyam 9. szám. 342–348. pp. 10. szám 388–395. pp. IX. évfolyam 2. szám. 98–101. pp. [SZÁSZY 1932b]

A minősítő jogszabályok összeütközései a nemzetközi magánjogban. Polgári Jog. 1932. VIII. évfolyam 1. szám 2–11. pp.

A külföldi hatóságokhoz jogsegély nyújtása céljából intézett bírói megkeresések szabályozása a magyar nemzetközi polgári perjogban. Magyar Jogi Szemle. XIII. évfolyam. 1932. 10. szám. 323–336. pp. [SZÁSZY 1932c]

A váltótörvények összeütközésének szabályozásáról szóló új genfi egyezmény. Magyar Jogászegyleti Értekezések és egyéb tanulmányok 1. kötet 2. szám. Budapest, 1933. 180–193. pp.

Die Bestimmungen der zweiten Genfer internationalen Konvention auf dem Gebiet des internationalen Wechselprivatrechts. Internationales Anwaltsblatt. XIX. évfolyam 1933. 7. szám. 132–138. pp.

A külföldi választottbírói ítéletek belföldi elismerésének és végrehajtásának nemzetközi jogi problémája. Magyar Jogi Szemle. XV. évfolyam 1. szám. 1934. 11–27. pp.

The Choice of Law by the Parties to a Contract with Principal Reference to English and American Law. Transactions of the Grotius Society. Volume 20. Problems of Peace and War. papers read before the Society in the year 1934. (London 1935) 156–178. pp. [SZÁSZY 1934a]

A trianoni szerződés revíziója a nemzetközi jog szempontjából. Budapesti Hírlap. 1933. február 12. 9. p.

Az új magyar – brit polgári jogsegélyegyezmény. Magyar Jogi Szemle XIV. évfolyam. 1935. 10. szám. 898–407. pp.

L'effet retroactif de la loi nouvelle dans la doctrine et la jurisprudence égyptiennes mixtes. Journal des tribunaux mixtes. 17. évfolyam (1938) Np. 2365. 3–5. pp. és Np. 2366. 3–5. pp.

Le principe de l'autonomie de la volonté dans la jurisprudence égyptienne mixte. Journal des tribunaux mixtes. 17. évfolyam (1938) Np. 2377 3–5. pp.

Nemzetközi magánjog. Az MTA Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata. 9. szám. Budapest, 1938.

Magyar Magánjog. I. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1941.

Werböczy és a magyar magánjog. In: Werböczy István. BALÁS P. ELEMÉR, CSEKEY ISTVÁN, SZÁSZY ISTVÁN, BÓNIS GYÖRGY egyetemi tanárok előadásai. A jog és államtudományi Kar Werböczy halálának 400 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepélyen, a Tripartitum bibliográfiájával. Universitas Francisco-Josephina Kolozsvár Actio Juridico-Politica. 2. Kolozsvár, 1941. 84–120. pp. [SZÁSZY 1941a]

A kötelmi jog általános tanai. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1943. Előszó 3. p.

A renvoi problémája az angol bírói gyakorlatban (Kísérlet egy új elmélet felállítására). Jogtudományi Közlöny. 2. évf. 1947. 13-14. szám. 209–214. pp.

A Magyar Magánjog Általános Része különös tekintettel a külföldi magánjogi jogrendszerekre. Egyetemi Nyomda. Budapest, 1947.

Az európai népi demokráciák nemzetközi magánjoga. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1962.

Nemzetközi Polgári Eljárásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963.

A nemzetközi magánjog, a nemzetközi munkajog és a nemzetközi polgári eljárásjog kodifikálásának kérdése. Állam és Jogtudomány X. évf. 1967. 2. szám. 175–207. pp.

Az amerikai nemzetközi magánjog tudományának fejlődése és Albert A. Ehrenzweig lex fori elmélete. Jogtudományi Közlöny. 22. évfolyam. 12. szám 1967. 691–696. pp.

Jogszabályösszeütközések. A nemzetközi magánjog és a rokon jogágak alapelvei a szocialista a tőkés és a fejlődő országokban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1973.

International Civil Procedure. A Comparative Study. A.W. Sijthoff-Leyden (Netherlands) and Akadémiai Kiadó. Budapest, 1967.

IV. Irodalomjegyzék

ASZTALOS LÁSZLÓ: *A civilisztika oktatásának és tudományának fejlődése a budapesti egyetemen. 1945–1970.* Polgári Jogi Tanulmányok 2. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszék. Budapest, 1973. 23–24. pp.

ASZTALOS TIHAMÉR – TIBA ISTVÁN: *A magyar magánjog alapintézményei.* Mefesz Jogász Kör Kiadása. Budapest, 1949.

BÁNRÉVY GÁBOR: *Bevezető gondolatok a nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga fogalmának, szerkezeti felépítésének és tartalmának meghatározásához.* <http://www.uni-miskolc.hu/~eujog/banrevy.htm> (Letöltés ideje: 2019. december 30.)

BURIÁN LÁSZLÓ: *Szászy István 1899–1976.* HAMZA GÁBOR. (szerk.): *Magyar Jogtudósok II.* Professzorok Háza. Budapest, 2001. 149–168. pp.

KARLÓCAI JÁNOS: *Szászy István 1899–1976 In memoriam.* Magyar jog, 1976. évi 7. szám 929–935. pp. *Az új nemzetközi magánjogi törvény koncepciója.* <https://www.kormany.hu/download/c/cf/c0000/NMJ%20TV%20KONCEPCI%C3%93.pdf> letöltés ideje: 2020. február. 10.